

174142

HZ. MUHAMMED
VE
EVRENSEL MESAJI
SEMPOZYUMU
20-22 NİSAN 2007

Yayına Hazırlayan
Doç. Dr. Mahfuz Söylemez

Türkiye Elyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	174142
Tas. No:	297.92 HAZ.M

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları: 2

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları
Dizgi Kapak: İslâmî İlimler Dergisi
Baskı, kapak baskı, cilt: Özkan Matbaacılık
Birinci Basım: Aralık 2007

ISBN: 978-975-98073-3-7

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları
Yeniyol Mahallesi 1.Gazi Sok. No:9/2 ÇORUM
Web: islamilimlerdergisi.com
Tif: 0 364 224 81 18
e-posta: islami_ilimlerdergisi@yahoo.com

Her yazının dil ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

PEYGAMBERLİK KAVRAMININ TEOLOJİK DEĞERİ

-Hz. Muhammed'in Peygamberliği Ekseninde Bir İnceleme-

Mehmet EVKURAN*

Peygamberlik konusu, gerek İslam ve gerekse diğer büyük kurumsal dinler açısından bakıldığında temelde *bir inanç ve imaj sorunu* olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz de bildirimizde sorunun bu her iki boyutuna değinmeyi ve aralarındaki ilişkiyi aydınlığa kavuşturmayı amaçlamaktayız. Bildirimi sunarken belirli başlıklar altında konuları ele almayı daha uygun buldum.

1. Peygamberlik İslam teolojisinin ayırt edici ilkesidir.

İslam inancının tarihsel ve teolojik açılardan sağlamlığı, sahici ve dayanıklı oluşu diğer dinlerin yapısıyla karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle İslam ile aynı kategoride yer alıp incelen Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi diğer iki İbrâhimî din ile karşılaştırma yapmak kaçınılmaz bir hâl almıştır. Bu karşılaştırma hem tarihsel açıdan hem de teolojik açıdan zorunludur. Çünkü en azından İslam vahyine baktığımızda, Kur'an-ı Kerim'de önceki vahiyelere ve kutsal kitaplara yoğun göndermelere rastlarız. Ayetlerde yer alan önemli mesajlar Ehl-i Kitap kültürüne ve teolojisine yönelik değerlendirmeler içerir. Bazen onay ve övgü biçiminde bazen de eleştiri ve suçlama biçiminde açıklamalar vardır. Bunları anlayabilmek ve İslam'ın getirdiği öğretinin özgünlüğünü, değerini ve farklılığını anlayabilmek için diğer iki büyük ilahî dine ve kaynakları ile karşılaştırmak kaçınılmazdır.

Peygamberlik konusu da dinler arasında karşılaştırma alanını teşkil eden merkezi teolojik konulardan biridir. Nübüvvet, İslam inancının en temel ilkeleri arasında yer alır. Allah'a imandan sonra gelir. Bu yüzden İslam bilginleri nübüvvet meselesini tevhid bölümünde ele almışlardır. Özellikle kelamcılar İslam peygamberinin (Hz. Muhammed'in) peygamberliğinin ispatı üzerinde durmuşlardır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in peygamberliği konusunda öne sürülen delillerin varlığı, İslam bilginlerine yeteri kadar ilham ve dayanak sağlamıştır.

Kur'an'da Hz. Muhammed'in bir türedi olmadığı, gönderilen önceki peygamberler gibi bir Allah elçisi olduğu açıkça dile getirilir. İlgili ayet şu şekildedir: *"(Ey Muhammed!) De ki, 'Ben diğer peygamberlerden farklı türedi biri değilim. Bana ve size ne yapılacağını bilmem. Ben yalnızca bana vahyedilene uyarım. Ben sadece apaçık biçimde bir uyarıcıyım."* (Ahkâf suresi 46/9. ayet)

* Doç. Dr., Hittit Ün. İlahiyat Fak.(Kelâm) Öğretim Üyesi

Buna göre Hz. Muhammed'in peygamberliğine itiraz edenler, Allah'ın daha önce peygamberler göndermesi keyfiyetini de yanlış bulmalıydılar.

Oysa onlardan pek çoğu kendi atalarına gönderilen peygamberlere, Tanrı elçilerine sahip çıkarlar. Kur'an bu hususa dikkat çekerek onların çelişkiye düştüğünü belirtir. Çoğu yerde de Ehl-i Kitab'ın Hz. Muhammed'i kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanıdıklarını buna rağmen hırs ve inatlarından dolayı Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkâr ettiklerini anlatır. Bu noktada duran İslam bilginleri, peygamberlik kurumunu kabul ettikleri halde Hz. Muhammed'in peygamberliğini reddedenlerin iddialarını ele almış ve karşı delillerle bunları çürütmeye çalışmışlardır.

İslam inanç esaslarını tespit etme ve buna bağlı olarak da aklî ve naklî delillerle bunları savunma görevini üstlenmiş olan, bu açıdan da İslam'da dış işleri bakanlığı gibi çalışan kelim ilminde, nübüvvet konusu birbiriyle bütünleşmiş iki çerçevede incelenir.

Birincisi; genel anlamda peygamberlik kurumunun imkân ve isbâtıdır. Burada diğer peygamberli dinlerle, örneğin Yahudilik ve Hıristiyanlık ile yönetsel açıdan bir yaklaşım ve kader birliği içine girer.

İkincisi ise; Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ve İslam vahyinin teolojik açıdan ispatlanmasıdır. Bu noktada, İslam peygamberini meşru kabul etmeyen Yahudi ve Hıristiyan teologların/kelamcılarının karşı yöndeki iddialarına cevap verirler.

2. Peygamberlik kurumunu ilkesel olarak reddedenler/Berâhime ve Sümeniyye'nin görüş ve iddialarına cevaplar.

İslam kelamcıları eserlerinde peygamberlik meselesini "*Nübüvvetin İmkânı ve İsbâtı*" başlığıyla ele aldılar. *Kavram tarihçiliği* açısından bakıldığında bu tanımlama daha açık ve anlaşılır biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu ifade nübüvveti müstahil sayanlar ve onu inkar edenlere karşı geliştirilmiştir. Buna göre kelamcılar öncelikle peygamberliğin imkânını yani mümkün olduğunu temellendirmeye çalışmışlardır.

İslam düşünce geleneğinde ortaya atılıp geliştirilen her kavram ve ifadenin kendine özgü bir tarihsel serüveni ve anlamlı bir gelişim süreci vardır. Özellikle kelam ve felsefe alanındaki kavramlar, İslam dışı inanç ve düşüncelerin karşıt tezlerine cevap vermek üzere oluşturulmuştur. Bu yüzden bu kavramları tanımak için hangi düşünceye karşı öne sürüldüklerini bilmek gerekir.

Allah'ın varlığını kabul etmeyenlerin nübüvveti yani peygamberlik kurumunu da kabul etmemeleri normaldir. Bu yüzden nübüvvet tartışmalarının asıl yoğunlaştığı nokta, Tanrı'nın varlığını kabul ettikleri halde peygamberliği kabul etmeyenlerin tezleri olmuştur. Kelamcıların attıkları başlıklarda

bunu görmek mümkündür. Onlar kitaplarına “Nübüvvetin İmkân ve İsbâ-ti” adını vermiglerdir. Bununla Allah'ın insanlara peygamber göndermesini miimkiin gormeyenlere karşı peygamberliğin imkânını yani miimkiin olduğunu savunurlar.

Hz. Muhammed bir peygamber, bir Allah elçisi olduğuna göre öncelikle peygamberlik kurumunun onaylanması, temellendirilmesi gerekmiştir. Allah'ın insanlar arasından birini seçerek mesajlarını iletmelc ve açıklamak üzere onu görevlendirmesi hiç de imkansız değildir.

Dinler tarihçileri Berâhime adını verdikleri bir inanç grubunun varlığından söz ederler.¹ Berâhime'nin kendine özgü goriigii peygamberlilde ilgili olanıdır. Berâhime grubunun adı, nubiiweti inkârın simgesi haline gelmiştir. Onlar Allah'ın peygamber göndermesini miistahil goriirler. Bütün peygamberleri reddederler. Dolayısıyla onlann bildirdiği mesajlardan kaynaklanan dini teklifi de kabul etmezler. Makdisi, *el-Bed'uve't-Tarih* adh eserinde Berâhime sözü-nün Hint dinleri hakkında kullanıldığını ve bunlann da çok sayıda inançtan oluştuğunu yazar. Bunların ortak inancı; tevhîde, sevap ve ikâba (ödüllendirilmeye ve cezalandırılmaya) inanıp, risâleti inkâr etmeleridir.²

Mâturidî kelamının belirgin isimlerinden olan Nureddin es-Sâbûnî, Ehl-i hakkın büyük çoğunluğunun (bununla Allah'a İslam yasası üzerine inanan Müslümanlar ile temel inanç ilkelerini benimseyen diğer dini gruplan kasd eder.) Allah'ın peygamber göndermesini miimkiin bulduklarını, aklın da bunu İsbahul ettiğine inandıklarını soyler. Diğer ban inanç sahibi grupların da peygamberliğin, hikmet gereği vâcip olduğuna inandıklarını belirtir. Buna karşılık Sümeniyye ile Berâhime'nin peygamberliği muhal (akla ve hikmete aykırı) bulduklarını anlatır.³

Unlu Egari kelamcıları Şehristânî, Bağdâdî ve Cüveynî'nin eserlerinde Berâhime grubunun görüşlerine değinilir ve bunlar çürütölmeye çalışılır. Bu eserlerden yola çıkarak Berâhime'ye nispet edilen ve risâleti inkâr noktasında yoganlanan görüşleri goylece özetlemek miimlciiindir:

Berâhime der ki;

1. Resül ile mürsel aynı cinsten olamaz. Yani Allah begeri başka beşere elçi olarak göndermiş olamaz.

2. Allah hikmet sahibi hakim bir varlıktır. Dolayısıyla hikmete aykırı bir iş yapmak ona yakışmaz. İçlerinden birini elçi seçip ona ayrıcalık tanınması insanlar arasındaki eşitliği bozmak anlamına gelir. Oysa Tanrı boylesi hikmetsiz işler yapmaz.

1 Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, II, s. 250 vd.

2 Makdisi, *el-Bed'u ve't-Tarih*, IV, s. 10 vd.

3 Nüreddin es-Sâbûnî, *Mâturidiyye Akâidi ve Tercümesi*, çeviren: Bekir Topaloğlu, s. 109.

3. Resûlün iddialarının doğruluğunu anlamanın yegane yolu akıldır. Resûlün getirdiği ya akla uygundur, bu durumda ona gerek yoktur. Ya da akla aykırıdır, bu durumda da onu reddetmek gerekir. Her iki durumda da resûlün gönderilmesine ihtiyaç yoktur.

4. Resûl olduğunu söyleyenler çoğunlukla akla aykırı şeyler izin veriyorlar. Buna da ritüelleri ve hacc, kurban kesmek, oruç tutmak ve namaz kılmak türünden ibadât-ı mersûma adını verdiğimiz uygulamaları örnek gösterirler.

5. Diğer bir delil şöyledir: İnkâr edeceklerini bile bile insanlara peygamber göndermek akla aykırı işlerdendir.

6. Son delil aklın yeterliliğine dayanır. İnsan aklı ona yeterlidir. Peygambere gerek yoktur.⁴

İslam kelamcıları tüm bu iddiaları karşı akli ve nakli delillerle çürütmeye ve peygamberliğin dinen ve alken caiz ve mümkün olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Peygamber göndermenin Allah'ın bir *lütü* olduğu söylerler. Yüce Allah insana iyilik ve kötülüğü, yararlı ve zararlı olanı ayıracak yetenekleri vermiştir. Başta akıl olmak üzere insan bu yeteneklerini kullanarak doğru bir hayat yaşayabilir. Ancak tarihin öyle dönemleri olmuştur ki, insanlar gelenekselleşmiş ve kurumsallaşmış olduğu için kötülükler karşısında büyük bir acizlik içinde kalmışlardır. İşte böylesi durumlarda yüce Allah tarihe müdahale etmiş ve gönderdiği vahiylerle insanın elinden tutmuş onu karanlıklardan aydınlığa çıkarmıştır. Bu nedenle peygamberler göndermesi, Allah'ın insana bir yardımudur.

Kelamcılar, peygamber göndermenin hikmetli bir iş olduğunu söylerlerken işte Berâhime'nin bu görüşüne karşı durmuşlardır.⁵ Mâturidî kelamcılarının geliştirdiği ve bir formül olarak kitaplarında ortaya koydukları peygamberlik savunusunu şu şekilde ifade edebiliriz. Yüce Allah'tan kullarına ait emir ve yasakların çıkması, akılların idrak edemeyeceği dünya ve âhiret saadetine dair hususları onlara bildirmesi muhal değildir; hatta bu hikmete uygun bir şeydir. O halde kullarından bir kısmını ya sahih bir ilhâm ya da apaçık bir vahiy vasıtasıyla söz konusu edilen ilimle mümtaz kılması akıldan uzak değildir. İşte bu mümtaz kişiler Allah'ın emrini başkalarına haber verirler. Yüce Allah da böyle bir zât için ilahî âlemden haber verişinin doğruluğunu gösteren bir delil yaratır ki bu da mucizedir.⁶

Müslüman bilginler, aldıkları eleştirileri de gözeterek Allah'ın peygamber aracılığıyla insanlara gönderdiği bilginin mantıksal statüsünü ve değerini belirlemeye çalışmışlardır. Onlara göre, peygamber, aklın kendi imkanlarıyla bilmekten aciz kaldığı şeyleri getirebilir. Aklın bir bilgi hakkında vereceği yargılar ise üç türdür. Bunlar: Vâcip (zorunlu), mümteni' (olamaz, imkansız) ve câiz

4 Bâkullâni, *Temhîd*, s. 104 vd.

5 Taftazâni, *Şerhu'l-Âkâid*, s. 293.

6 Sâbüni, *Mâturidîyye Akâidi ve Tercümesi*, s. 109.

(olabilir de olmayabilir de). İnsan akli vâcip ve mümteni' hakkında kolayca hüküm verebilir. Ancak üçüncü alana giren (câiz olanlar) hakkında ise olumlu ya da olumsuz bir hüküm vermede oldukça zorlanır. Bunun için o şeylerin sonuçlarına bakması ve buna göre bir hüküm vermesi gerekir. Eğer iyi bir sonuçla karşılaşırsa onun yararlı ve güzel, zararlı bir sonuçla karşılaştığın da ise onun kötü olduğunu anlar.

Yüce Allah câiz alanına giren şeylerden bazılarının sonuçlarını peygambere verdiği bilgilerle doğrudan açıklandığında insan, mutluluğa neden olacak şeylerin bilgisine çabucak ulaşır. Burada insan için kolaylık ve rahmet gizlidir. Zira insan pek çok şeyin yararını ve zararını ancak uzun tecrübelerden sonra öğrenecek ve bu arada pek çok zarar da görebilecektir. Dolayısıyla peygamberin öğrettiği vahyin varlığı, insanı pek çok meşakkat ve zorluktan kurtarmaktadır. Nitekim bazı İslam teologları "Biz seni alemlere rahmet olasın diye gönderdik." (Enbiyâ suresi 21/107. ayet) ayetini bu doğrultuda yorumlamışlardır.⁷

Ayrıca bir insanın peygamber olarak gönderilmesi neden insanlar arasındaki eşitliği bozsun ki? Karımca bu anlayış; peygamberliğine dair abartılmış bir yanlış anlayışın ürünüdür ve bu kurumun Tanrısal bir makam olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim peygamberlik; ilâhi bir üstünlük, keyif yapma ve bir yan gelip yatma makamı değildir ki! Aksine Kur'an-ı Kerim'in kullandığı bir ifadeyle "oldukça ağır bir yükür." Önceden basit, sade ve problemsiz yaşayan peygamber bir anda içinde yaşadığı toplumunu, kendini yetiştirip büyüten akrabalarını, güçlü gelenekleri karşısına almış, büyük sıkıntıları göğüsleme zorunda kalmıştır. Yani bu iş eğer eşitliği bozmuşsa peygamber olarak görevlendirilen insana, taşınması çok zorlu ağır bir yük yükleme suretiyle onu görevlendirmek şeklinde olmuştur.

Ayrıca insanda potansiyel halde bulunan bazı ilke ve değerlerin bilince taşınması ve görünür hale gelmesi açısından, teklife ihtiyaç duyulmuştur. Allah inancı insanda *tevfik*dir. Yani doğuştan gelmektedir. Onun bu halden *tevhidî* düzeye çıkarılması için *teklif* lazımdır. İşte ilâhi mesajlar sonucu ortaya çıkan dinler, insandaki bu teolojik bilincin gelişimini sağlamakta ve insanoglunun doğasında belli belirsiz bir potansiyel biçiminde var olan aşkınlık ve Tanrı'ya yönelme ihtiyacını sistemli bir anlayışa dönüştürmektedir. Bu konudaki en önemli etkiyi de peygamberin yaşamı, talimatları ve örneği oluşturmuştur. Yani din ve peygamberlik yoluyla insan, doğal dindarlıktan bilinçli dindarlığa adım atmış olmaktadır.

3. İslam dini peygamberlik anlayışını tashih etmiştir.

İslam'ın düzelttiği en önemli teolojik meselelerden biri nübüvvet ilkesi olmuştur. Peygamberlik kurumu bilindiği gibi Tanrı ile insanlar arasındaki el-

çilik anlamında İslam'dan önce de bilinen bir inanç ogesiydi. Bir dini sistem açısından peygamberlilik; kurumunun taşıdığı önem oldukça merkezidir.

İslam vahyiyle birlikte peygamberlik gerçek anlamına kavuşmuştur. Ünlü Müslüman düşünür ve filozof Muhammed İkbâl'in dediği gibi, İslam dini peygamberlilikle başlar. İslam vahyi kendisini önceki vahiylerle meşrulaştırır. Ancak paradoksal biçimde peygamberliği de ortadan kaldırır. İslami öğreti peygamberlik geleneginin sona erdiğini açıkça dile getirir. İkbâl'e göre İslâm'ın doğuşu, istikrâi aklın doğması anlamına gelir. İstikrâi akıl, insanın yeryüzünde daha anlamlı ve güvenli bir hayat sürmek için çevresiyle yavaş yavaş kalıcı bir mantıksal ilişki kurmaya başlamasını ifade eder. Ünlü İslam bilgini İsfah —, bu durumu şu şekilde dile getirmiştir: *"Yüce Allah insana doğruyu gösteren ilci elçi göndermiştir. Birisi dışarıda peygarnber, diğeri ise içerde alıcıl-dv."*

İslam'da peygamberlik kemâle ve yetkinliğe ulaşmış ve icendi kendini ortadan kaldırmanın gerekli olduğunu kavramıştır. Zira kemâle ulagan her varlık görevini yerine getirmiş olduğundan itendinden daha üstün başka bir geye yerini bırakmak üzere ortadan kalkar. Bu açıdan insan aklı ve deneyimi yeterli bir yetkinlik seviyesine ulaştığından İslam vahyi ile birlikte peygamberlilik; de son bulmuştur. İnsan hayatını sonsuza kadar yukarıdan idare eimek mümkün değildir. Düşünce ve sorgulama gücünü iyice geliştirip sorumluluğunun gereğini yerine getirebilmesi için insan, sonunda kendi imkânlarıyla bağ başa kalmalıdır.⁸ İşte peygamberliğin nihailiği ilkesi de bu sorumluluk bilincinin önünü açmak içindir.

İslam'da peygamberlilik; hayatın dönüştürülmesine dair derin bir bilinçlenmeyi de ifade eder. Bir İslam mutasavvıfının şöyle dediği rivayet edilir: *"Hz. Muhammed miraçta göklerin en yükseğine ve cennetin en yucesine ulaşıp geri dondu. Allah'a yemin ederim ki eger ben böyle bir mertebeye ulaşmış olsaydım bir daha asla geri dönmezdim."* Burada bu sözlerin dini değerini tartışmak niyetinde değilim. Sadece İslam'ın peygamberlik anlayışının içerdiği toplum-sallık ve hayata dönüklük ilkesini belirginleştirmek amacıyla nakdettim.

Peygamberlik, hayatı öngörülen yüksek amaçlar doğrultusunda sorgulama ve onu donugturme yolundaki ısrarlı bir bilinci ifade eder. Tarihe yon vermek, hayata yeni amaçlar tayin etmek bu bilincin temel hedefidir. Yoksa mistik hazlar, ruhsal heyecanlar içinde itaybolup gitmek ve bu arada tarihe ve topluma yabancılaşmak, peygamberlik bilincine uygun düşmeyen durumlardır.

İslam peygamberinin durumunda da aynı şeyi açıkça görmek mümkündür. İlk vahiyler gelene kadar Hz. Muhammed sık sık Hira Nur mağarasına çekilir orda derin tefekkürlere dalardı. Ancak vahiylerden sonra bir daha o

mağaraya gitmemiştir. Çünkü gelen ilahî mesajlar ondan, toplum içinde insanlar arasında etkinlik göstermesini istiyordu. İlk inen ayetlerden Müddessir suresinin başlangıcını hatırlayalım: *"Ey örtüye bürünüp sarıyan! Kalk ve uyar. Elbiseni temiz tut..."* Bu tablonun sonradan Müslüman kültürü içinde doğup gelişen ve içe kapanmacı mistik din anlayışından temelde farklılaştığı açık bir gerçektir.

İslam vahiyyle birlikte açıklığa kavuşan önemli bir konulardan biri de peygamberliğin bir elçilik görevi olduğu gerçeğidir. Burada İslam ile Hıristiyanlık arasındaki farka değinmek gerekir. Vahiy anlayışı dinleri karakterize etmektedir. Bugün resmî Hıristiyan görüşüne göre vahiy, İsa'nın kendisidir, yeryüzüne inmesidir. Bu kişi merkezli vahiy anlayışıdır. Oysa İslam'a göre vahiy önerme merkezlidir.⁹ Allah'ın mesajlarını peygamberine bildirmesine vahiy denir. İslam'da vurgu ilahî mesajdır. Buna karşılık Hıristiyanlıkta gördüğümüz kişi merkezli vahiy anlayışında vurgu ve odak nokta, peygamberin tikel ve tarihsel kişiliğine doğru kaymıştır. Bu yüzden Hz. İsa'nın yüceltildiğini görmekteyiz. Oysa ilahî mesajların gönderiliş amacı, tam da bu yanlış ve sapkın eğilimleri ve bunların ürünleri olan kültürleri yıkmak olmuştur.

Yeri gelmişken peygamberlikle ilgili olarak yapılan tartışmalarda İslam dünyasında görülen bazı sorunlu benzetmelere de işaret etmek gerekir. Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu yalın ve açık risâlet kavramını yeterli bulmayan bazı Müslüman gruplar, tarihte de kendileri gibi düşünen bazı referansları da arkalarına alarak ilmi üslubun sınırlarını zorlayan kimi retoriklere başvurdukları görülmektedir. Kullandıkları bazı kavramlarla rakiplerinin görüş ve iddialarını olduğundan farklı gösterme gayreti içine giren bu yaklaşım sahipleri genellikle selefi bir akıl yürütme çerçevesinde düşünmektedirler.

Peygamberliği, Kur'an'ın sınırlarını çizdiği elçilikten daha fazla yetkilerle donatan bu anlayışın popüler söylemi "Ne yani, peygamber sadece bir postacı mıydı?" şeklinde bir formülle itirazlarını etkinleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu kavramı ve kavramın konuyla olan ilgisini tartışmak isterim. Öncelikle postacılık işlevinin zaten peygamberlik makamının temelini oluşturduğunu belirtmek gerekir. Diğer yandan Yüce Allah'ın mesajını emanet edecek derecede güvendiği bir elçi olmak, bir insan için en büyük onurlardan biridir. Dolayısıyla Allah'ın mesajını aktaran bir postacı olmak, yerilecek ve küçümsenecek bir makam olmasa gerektir.

Kavramın itiraza açık zayıf yönü, analogiyi yanlış kurmasında yatmaktadır. Postacı ile peygamber arasındaki farkın ne olduğunu irdelediğimizde belirgin bir ayrımla karşı karşıya kalırız. Şöyle ki; postacı taşımış olduğu mesajın/mektubun içeriğini bilmemektedir. Bilmesi de gerekmez. Hatta taşıdığı şeyin

9 Önerme merkezli ve kişi merkezli vahiy anlayışlarının karşılaştırmalı bir değerlendirmesi için şu çalışmaya bakılabilir: Kılıç, Recep, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, s. 159 vd.

içerliğini öğrenmeye çalışması onun güvenilirliğini azaltan yanlış bir davranıştır. O, sadece maddî olarak bir nesneyi bir yerden alıp adresine teslim eder. Bunu yaptığında görevini yapmış sayılır.

Buna karşılık peygamber, taşıdığı mesajın içeriğini bilmek durumundadır. Herkesten daha iyi biçimde mesajın anlamını kavramış olmak durumundadır. Kur'an'ın peygamberlik makamına, görev alanına ve onun sınırlarına dair olarak belirttiği önemli şey, sadece aktarmak değil anlatmak, açıklamak, öğretmek ve uygulamaktır. Dolayısıyla peygamber sadece pasif bir aktarıcı değil aynı zamanda mesaj karşısında sorumlu bir kişidir. Burada peygamberin de akıl sahibi her insan gibi bildirdiği ilahî vahiy karşısında sorumlu olduğu gerçeğini göz ardı etmemek gerekir.

Peygamberlik ile postacılık arasında bir bağlantı kuranlar, peygamberi daha fazla yüceltmek ve ona kutsal nitelikler yüklemek için böylesi bir kışkırtıcı analojiye başvurmuşlardır. Ancak Kur'an-ı Kerim'in mesajı oldukça açık ve nettir. Yüce Allah, peygambere değil mesaja dikkat çekmektedir. Buna karşılık mesajın saflığını gölgede bırakacak düzeyde bir peygamber idealizasyonu, önceki din mensuplarının içine düştükleri temel bir yanlış olmuştur. Biz Hz. Muhammed'i önce bir insan sonra da ilahî mesajları insanlara aktaran, anlatan, öğreten ve yaşayan bir Allah elçisi olarak gördüğümüzde vahyin öğretisiyle uyumlu bir teolojik anlayış geliştirmiş oluruz.

Peygamber, din içinde yer alan bağımsız bir otorite değildir. Aksine meşruyetini Allah'tan alan ve yine yetkileri onun tarafından açıkça ortaya konmuş olan bir görev insanıdır. Bunu böyle belirlemek peygamberin değerini ortadan kaldırmak anlamına gelmez. Sadece vahyin hangi amaç için gönderildiğinin göz ardı edilmemesi sağlanmış olacaktır.

4. İnsanın Kutsalla ilişkisinin düzenlenmesi açısından peygamberlik kurumu temel bir öneme sahiptir.

Bir dinî sistemde Tanrı ve peygamber kavramları arasındaki ilişkinin doğru biçimde kurulması büyük önem taşır. Yaratan (Allah) ile yaratılmış olan (peygamber) arasındaki farkın birbirlerinden ayırt edilecek biçimde belirginleştirilmesi gerekir. Bu ilişkinin net olarak ortaya konmaması, teolojik sistemde bir yetki ve alan karmaşasına yol açar. Kur'an'ın önceki kitabî dinleri eleştirirken dikkat çektiği husus tam olarak budur. Önceki din mensuplarının içine düştükleri şaşkınlıkların temelinde Tanrı-peygamber ilişkisinin gereği gibi doğru anlaşılabilmesi yatar.

Bazı dinlerde Tanrı inancı yer almakla birlikte, Tanrı'nın varlığı, eylemleri ve nitelikleri öylesine belirsizdir ki, burada vahim ve tehlikeli bir belirsizlik ortaya çıkar. İnsanlar bu tuhaf durumun yol açtığı gerilimi telafi etmek amacıyla peygamberlerini ya da bilginlerini Tanrılaştırmaya yönelmişlerdir.

Buna karşılık bazı dinlerde de peygamber algılanması zayıf ve onun çehresi çok silik, belirsiz olduğundan sistemde bir otorite boşluğu ortaya çıkar. Bazı insanlar hiç de hak ve yetkileri olmadığı halde peygamber rolüne soyunurlar. Hatta onun da yetkilerini aşarak sanki bir din kurucusu gibi davranmaya başlarlar.

Kutsalla baş etme problemi her dindar toplumun ya da tarihinde dinle sıkı bir ilişkiye geçmiş her toplumun temel problemi olmuştur. Bu konu önceki peygamberlere indirilmiş olan eski vahiylerin dejenerasyonu/tahrif ile de yakından ilgilidir. Bir toplumda kutsala dair yakın ilgi uyandığında aslında bütün teolojik sorunlar çözülmüş sayılmaz. Aksine her süreç gibi bu ilişki sürecinin de uygun biçimde insanın ve toplumun hayrına uygun düşecek biçimde yönetilmesi zorunluluğu açığa çıkar. Yoksa insanın kutsalla olan ilişkisi tarihe bakıldığında çoğu zaman telafisi güç problemlerin ortaya çıktığı görülür. Bu itibarla insanın ve toplumun dindarlığını kabul edilebilir ve sağlıklı bir kıvama kavuşturmak ve dengede götürebilmek için yine din tarafından kurulan bir mekanizmaya ihtiyaç vardır. Bu mekanizma peygamberlik kurumudur. Vahyin alıcısı ve aktarıcısı olan peygamberin varlığı, sözleri, eylemleri, yaşantısı, örnekliği kutsalın ve dinî heyecanın kontrol edilmesini sağlamaktadır.

Kutsalla olan ilişkinin gerilimden uzak, sakin ve üretici bir çizgide ilerlememesi halinde bundan kutsal zarar görmez. Aksine insanla iletişim kurmayı ve onu yüceltmeyi murad eden, kutsal karşısındaki insan görür.

5. Peygamberlerin idealizasyonu sorunu.

Tarihe mal olmuş ve kitleler tarafından çok sevilen, öğretileri benimsenip uygulanan her büyük insan ve liderin başına öldükten sonra gelen idealizasyon süreci İslam'ın peygamberi Hz. Muhammed'in de başına gelmiştir. Bunun nedenleri oldukça farklı kaynaklardan beslenir.

Bir kez bir toplumun zihninde kutsala dair bir kapı açıldığında bunu yönetmek ustalık ister. Çünkü insanın kutsala olan yönelimi kontrolsüz bir dünyanın kapılarını da aralayabilmektedir. Batı ile Doğu arasındaki farklarından biri de işte bu ayrım noktasında yatmaktadır. İslam'ın oraya çıktığı coğrafya, kutsal ile din-dışı dünya görüşlerinin kesiştiği yerdir. Doğu'da yer alan ve Doğu'ya daha da gidildikçe artan bir şekilde göze çarpan mistik kültürler, dini bir sistem olmaktan çok evrene yayılmış bir yaşam enerjisi biçiminde görürler. Batı'da ise tüm dünya ötesi vurgusuna rağmen sonuna kadar dünyevileşmiş, kurumsallaşmış, siyasal güce entegre olmuş bir dinsel paradigma bizi karşılar.

İslam hem öğretisel anlamda hem de coğrafi anlamda bu iki kıtanın, anlayış biçiminin ortasında yer alır. O; inanç, düşünce ve davranış açısından da itidali temsil eder.

Soruna bu açıdan bakan ünlü Müslüman düşünür ve filozofu Muhammed İkbâl, İslam peygamberinin eski dünya ile yeni modern dünya arasında durduğu değerlendirmesini yapar. Hz. Muhammed bildirmiş olduğu vahyin kaynağı göz önünde tutulduğunda eski dünyaya ve önceki peygamberler çağına mensuptur. Ancak kurmayı amaçladığı dünya açısından İslam vahyi eski dünyadan sıyrılmayı ve onu aşma iradesini temsil eder.

Peygamberler arasından diğer yandan da onun peygamberliğini kabul etmeyenler açısından dünyaya yön veren büyük liderlerden, çehresi en tanıdık olanı, siması en net olanı Hz. Muhammed'dir. Onun hayatı tüm detaylarıyla tarih kitaplarında ve siyer literatüründe kayıtlıdır. Ayrıca Batılı bilim adamları ve İslamiyatçıların bile itiraf ettiği gibi insanlığın elinde bulunan en muteber ve mevsûk ilahî kitap olan Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in hayatına açık ya da dolaylı göndermelerle doludur. Onun hayatını Kur'an ile birlikte okumak, onun ne için mücadele verdiğini ve nasıl yaşadığını tüm çıplaklığıyla gözler önüne serecektir.

İslam dini teolojik bakımdan bütüncül ve öğeleri bütünleşmiş güçlü bir yapıya sahiptir. Öyle ki bu öğelerden yalnızca birini doğru ve öğretiye uygun biçimde tanımak bile kişiyi sahih ve sağlıklı bir dinî bilince ulaştırabilir. Hz. Muhammed'in peygamberliğinin doğru biçimde tanınması da bunun gibidir. Onun hayatını, yaptıklarını, yapmak istediklerini ve getirdiği mesajı kavramak bizi İslam vahyinin sağlam bir algılamasına götürür.

Kabul etmek gerekir ki, diğer dinlere karşı kendi sistemlerini savunma ya da ona karşı ölçüsüz aşırı sevgi gösterisinde bulunma gibi nedenlerden dolayı Müslümanlar İslam peygamberi hakkında abartılı ve hatta mitolojik bazı algılamalar ve efsanevî imajlar ortaya koymuşlardır. Bunun eleştirilmesi ve düzeltilmesi bilim adamlarının sorumluluğundadır. Ancak diğer dinlerden farklı olarak İslam'ın taşıdığı en büyük avantaj şudur: temel kaynaklara inerek tarihsel süreçte oluşan hatalı inanç ve motifleri ayıklamak mümkündür.

Hz. Muhammed Allah elçisi bir insandır. Üstün karakterli, erdemli, güzel ahlaklı, kendisini en az Hz. İsa kadar davasına ve insanlığa adanmış fedakâr bir liderdi. Onu anlamak demek getirdiği mesaja sahip çıkmak, bu mesajın günümüzdeki anlamını ve karşılığını belirginleştirmek ve hepsinden önemlisi de inançlı ve ahlaklı bir hayat sürmeyi dünyadaki her şeyden üstün tutmakla mümkündür.

Kültürümüzde derin yer tutmuş olan *Salavât getirmenin* anlamı da kanaatimce bundan ibarettir. Ayette buyrulur ki *"Allah ve melekleri peygambere salât getirirler. (yani ona destek olurlar. Onu koruyup gözetirler.) O halde ey iman edenler! Siz de peygambere destek olun ve onun davasına sahip çıkın."* Allah'ın varlığına, iradesine ve kudretine inanan bir insan açısından bu sözün anlamı oldukça açıktır. Eğer Yüce Allah, bir insanı ve onun davasını destekli-

yorsa yapılacak en akılcı ve dindarca davranış, o kişinin yanında yer almak değil midir? Dolayısıyla peygambere saygı ve tazim göstermek, onun davasına ve getirdiği ilâhî mesaja sâhip çıkmak, onun geliştirmek ve yaygınlaştırmaya çalışmak olmalıdır. Yoksa salavât olayını sadece dille bazı sözlerin söylenmesine indirgemek doğru değildir. Yapılacak itirazlara karşı şunu öne sürmek istiyorum: acaba bu ayet indiğinde sahabe bizim yaptığımız gibi "salavat getirmek" eylemini mi anladı ve uyguladı? Hiç de böyle olmadığını kaynaklardan öğreniyoruz. Bununla birlikte peygambere saygının biçimsel olarak da korunmasından sakınca yoktur. Ancak dinin gönderilmesindeki temel amacın göz ardı edilmesi halinde bu kabil biçimsel uygulamalar da eleştiriden nasibini alır ve zorunlu olarak sorgulama konusu olur.

Bizim değerlendirmemiz Müslüman kültürde peygamberlik konusunda yanlış bir anlayışın geliştiği ve gelenekselleştiği yolundadır. Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerindeki derin bir hassasiyeti ve bazen de Müslümanları uarmayı hedefleyen özeleştirilerini biliriz. Âkif, "*yedi yüz yıllık eserlerle avarelik yapmakta*" olduğumuzu bir açıdan yan gelip yattığımızı söyler. Artık peygamberlik bittiğine göre insanların kendi akıllarıyla ve vahyin yol göstericiliğiyle yol almaktan başka izleyebilecekleri bir yol bulunmamaktadır. Risâletin nihâilîği fikri, bize bu gerçeği açıkça ifade etmektedir.

Sözlerimi Âkif'in dizeleriyle bitirmek istiyorum:

*Bir de inmez gökten bir şey bütün yerden taşar
Kendi ahlakı ile bir millet ölür yahut yaşar.*

Gerçekten de Allah'ın ilâhî mesajını alma lütfuna sâhip olmuş bir toplum bundan böyle artık üstünlüğünden çok sorumluluğundan söz etmek gerekecektir. Aldığı mesajla dünyada nasıl bir güzellik sergilemeyi başardığı sorgulanacaktır. Zira dindar bir toplumun teolojik başarısı, ona verilen mesajdan çok mesajın yanına neleri koyduğuyla ölçülecektir. Bu bakımdan peygamberlik konusunu hem genel teolojik sistem açısından hem de Hz. Muhammed'in risâleti açısından değerlendirdiğimizde konunun, İslam kültürünün en önemli ve duyarlı konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu konu biz Müslümanların hem en zayıf hem de en güçlü yanımızı oluşturur. Bu nedenle Hz. Muhammed'in doğru tanınması herşeyden daha çok öncelenmesi gereken bir gündemdir.

Beni sabırla dinleme inceliği gösterdiğiniz için hepinize çok teşekkür ederim. Saygılarımla...

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Abdulcelil İsa-Peygamberimizin İctihatları (İctihâdu'r-Rasûl), qeviren: M. Hilmi Merttürkmen, Abdulvehhâb Öztürk, Ankara 1976.
2. Ahmet Akbulut, Nübüvvet Meslesi Üzerine, Birleşik Yayıncılık, Ankara 1992.
3. Fahreddin Razî, *el-Muhassal (Kelâm'a Giriş)*, qeviren: Hüseyin Atay, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
4. Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, çeviren: Alparslan Açıkgenç, Fecr Yayınevi, Ankara 1993.
5. İlhan Kutluer, *Akal ve İtikad-Kelâm Felsefe İlişkileri Üzerine Araştırmalar*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
6. İzzet Derveze, *Kur'an'a Gore Hz. Muhammed'in Hayatı*, cilt I-III, çeviren: Mehmet Yolcu, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1989.
7. Muhammed İkbâl, *İslam'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, qeviren: Ahmet Asrar, Birleşik Yayıncılık, Ankara tsz.
8. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberti-Hayatı* ve Faaliyetleri-, cilt 1-11, çeviren: Salih Tuğ, Tuğ Yayınları.
9. Sa'duddin Taftazânî, *Şerhu'l-Akâid (Kelâm İlmi ve İslam Akaidi)*, hazırlayan: Süleyman Uludağ, 3. baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991.